

Review:

Janusz Podzielny
Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego

**Stefan Endriß,
Ehe als Schule der Heiligkeit.
Die Mittwochskatechesen Johannes Pauls II.
(1979–1984) und ihr Beitrag
zur Sexualethik**

**(Moraltheologische Studien. Neue Folge – Bd. 10),
EOS Verlag, Sankt Ottilien 2019,
ISBN 978-3-8306-7934-9, ss. 436.**

Środowe katechezy Jana Pawła II na temat ludzkiej cielesności stanowią zagadnienie, które w niemieckojęzycznej teologii nie jest zbyt często podejmowane. A jeśli już pisze się na ten temat teksty naukowe, to z reguły wybrzmiewa w nich bardzo jednostronna krytyka oraz odrzucenie myśli papieża z Polski jako anachronicznych i nieprzystających do czasów obecnych. Swego rodzaju wyjątkiem w tym kontekście jest monografia teologa z Freiburga, dr. Stefana Endrißa, zatytułowana „Małżeństwo jako szkoła świętości. Katechezy środowe Jana Pawła II (1979–1984) oraz ich wkład w etykę seksualną”, która została opublikowana w Niemczech w 2019 r. Warto dodać, iż autor tej publikacji obok pracy naukowej zajmuje się nauczaniem religii w gimnazjum oraz jest mężem i ojcem.

Nie ulega wątpliwości, że katechezy środowe Jana Pawła II stanowią istotne źródło poznania jego refleksji na temat małżeństwa i rodziny. Ich treść – jak zaznacza we wstępie do swej publikacji Stefan Endriß – ma w dużej mierze charakter pastoralny. Wynika bowiem z wieloletniego doświadczenia papieża-

za z Polski jako duszpasterza małżeństw i rodzin. Jan Paweł II zdawał sobie sprawę, że w czasie jego pontyfikatu zagadnienia dotyczące moralności seksualnej stanowią jeden z centralnych punktów krytyki skierowanej przeciwko wypowiedziom Kościoła. Dlatego starał się podejść do tego tematu w oryginalny sposób, używając przede wszystkim nowego, personalistycznego języka, podkreślającego rolę osoby, jako obrazu i podobieństwa Bożego, oraz jej odpowiedzialność za siebie, bliźnich i świat. Papieską teologię ciała oraz jej wpływ na postrzeganie małżeństwa Stefan Endriß prezentuje w formie pięciu rozdziałów poprzedzonych rozbudowanym wstępem, w którym m.in. ciekawie naszkicowany zostaje *status quaestionis* współczesnej, niemieckojęzycznej etyki seksualnej (s. 53–71).

W pierwszym rozdziale, zatytułowanym „Personalistyczna antropologia Jana Pawła II w kontekście współczesnej mowy o człowieku” (s. 73–147), fryburski teolog osadza myśl antropologiczną papieża z Polski w odpowiednim tle historycznym, związanym zwłaszcza z filozofią Sorena Kierkegaarda czy Emmanuela Levinasa. Opisana jest tu również droga samego Karola Wojtyły (z literatury przez metafizykę do fenomenologii) do podjęcia refleksji nad człowiekiem postrzeganym jako osoba. Następnie Endriß przedstawia główne cechy papieskiej teologii ciała, wyrażające się zwłaszcza w przyporządkowaniu ciała i ducha osobowemu byciu człowiekiem. W podsumowaniu tej części monografii jej autor podkreśla, iż podstawowym wyróżnikiem personalistycznej antropologii Jana Pawła II okazuje się być osobowa jedność człowieka oraz jego samodoskonalenie się poprzez czyny, które ostatecznie winno prowadzić do świętości.

Drugi rozdział recenzowanej publikacji dotyczy małżeństwa jako osobistego miejsca życia (s. 149–210). Stefan Endriß rozpoczyna tu od podania pewnych danych socjologicznych, dotyczących związków partnerskich i małżeństw w Niemczech. Następnie prezentuje psychoanalityczne spojrzenie na małżeństwo w ujęciu szwajcarskiego psychiatry i naukowca Jürga Williego. W kolejnej części tego rozdziału przedstawiony zostaje kościelno-teologiczny rozwój rozumienia małżeństwa w XX stuleciu. W końcu zaś fryburski teolog omawia pojęcie *communio personarum*, jakie w odniesieniu do małżeństwa pojawiało się w papieskich katechezach. Zamykając ten rozdział, Endriß podejmuje jeszcze refleksję etyczną na temat trwałości związków oraz rozwodników powtórnie związanych we współczesnym świecie.

W trzecim rozdziale opisywanej książki zatytułowanym „Osobiście przeżywana seksualność” (s. 211–257), Stefan Endriß stosuje podobną strukturę jak wcześniej. Na początku więc dostarcza on czytelnikowi garść informacji socjologicznych odnośnie do postrzegania i przeżywania ludzkiej seksualności obecnie. Dalej następują refleksje psychologiczne na ten temat, odwołujące się

zwłaszcza do dorobku niemieckiego psychologa Augusta Vettera. Trzecia część tego rozdziału zawiera opis rozwoju XX-wiecznej myśli kościelno-teologicznej odnośnie do seksualności człowieka. Następnie fryburski teolog prezentuje wkład papieskich katechez w to zagadnienie, gdzie seksualność jawi się przede wszystkim jako cielesny wyraz komunii osób. Całość tego rozdziału zwieńczona zostaje natomiast etyczną refleksją autora na temat ambiwalencji współczesnego podejścia do seksu oraz możliwości uzdrowienia tego stanu przez przypominanie prawdy o małżeństwie jako właściwym miejscu przeżywania ludzkiej seksualności.

Czwarta część recenzowanej monografii (s. 259–318) porusza tematykę języka miłości jako podstawy dla określania norm moralnych na przykładzie antykoncepcji. Analogicznie jak w rozdziałach drugim i trzecim Endriß nakreśla tu na początku kontekst społeczny tej problematyki. Dalej pojawia się odniesienie do myśli współczesnej brytyjskiej filozof Elizabeth Anscombe, która przeciwstawiała się antykoncepcji. Następnie fryburski teolog przedstawia nauczanie katechez papieskich, gdzie antykoncepcja ukazana została jako zafałszowanie mowy ciała. Ponadto autor omawianej książki zadaje sobie trud zaprezentowania stanowiska Jana Pawła II odnośnie do odpowiedzialnego rodzicielstwa w kontekście niemieckojęzycznej teologii XX wieku, gdzie spór dotyczył szczególnie pojęcia natury. W końcu Stefan Endriß podejmuje również refleksję etyczną, dotyczącą analizowanej w tym rozdziale problematyki, akcentując zwłaszcza całościowe przyjęcie partnera jako właściwy wyraz miłości.

W piątym i ostatnim rozdziale omawianej publikacji (s. 319–364) fryburski teolog omawia temat duchowości małżeńskiej, jaka zawarta jest w papieskiej teologii ciała, oraz jej stosunek do współczesnych pytań z zakresu etyki seksualnej. Wpierw podkreślona tu zostaje jedność ciała i ducha. Następnie Stefan Endriß przybliży, bazując na treści katechez Jana Pawła II, seksualność przeżywaną z czystym sercem oraz dominację ciała w stanie grzechowym. Całość tego rozdziału wieńczy ukazanie pewnych nowych problemów etyki seksualnej (jak np. homoseksualizm, gender, pornografia), które autor monografii rozpatruje z perspektywy teologii ciała. Na koniec wybrzmiewają jeszcze swoiste postulaty, jakie, zdaniem Endrißa, należy odnieść do katechez papieskich. Po pierwsze, warto podkreślić, iż świętość ma charakter drogi, którą podąża człowiek. Po drugie, trzeba, w ujęciu fryburskiego teologa, jeszcze bardziej skonfrontować teologię ciała Jana Pawła II z osiągnięciami współczesnych nauk humanistycznych.

Całość swej monografii Stefan Endriß zamyka syntetycznym zaprezentowaniem najważniejszych wniosków, którym nadaje tytuł „Małżeństwo i samodoskonalenie się człowieka” (s. 365–370). Zaakcentowana tu zostaje zwłaszcza

kwestia osobowej wolności człowieka, która związana jest z pojęciem celu zawartym w ludzkiej naturze (także w ciele człowieka). Ponadto przypomina się tu o etyce cnót, z pomocą których człowiek ma dążyć do świętości. W końcu Endriß zapowiada także perspektywę dalszych badań dotyczących katechez Jana Pawła II o ludzkiej cielesności, które mogłyby dotyczyć szczególnie kwestii pastoralnych.

Podsumowując, należy stwierdzić, iż publikacja Stefana Endrißa, zatytułowana *Ehe als Schule der Heiligkeit. Die Mittwochskatechesen Johannes Pauls II. (1979–1984) und ihr Beitrag zur Sexualethik*, to książka ciekawa oraz bardzo dziś potrzebna, szczególnie w Niemczech. Fryburski teolog przypomina w niej bowiem fenomen katechez Jana Pawła II oraz ich wkład w katolicką etykę seksualną. Jeśli chodzi o formalną stronę recenzowanej monografii, warto docenić jej solidne wydanie, poprawnie zredagowane przypisy oraz umieszczony na końcu spis osób. Lekturę tej publikacji ułatwiłoby nieco wyróżnienie (pogrubienie) zapisu tytułów poszczególnych paragrafów. Poza tym należałoby również nieco uporządkować spis bibliografii, zwłaszcza gdy chodzi o hierarchię i chronologię pism Karola Wojtyły/Jana Pawła II oraz dokumentów Kościoła (s. 371–376). Gdy idzie o stronę merytoryczną, być może niektóre zagadnienia potraktowane są w tej pozycji dość pobieżnie, np. społeczny kontekst antykoncepcji (s. 260–264). Niemniej jednak trzeba docenić Stefana Endrißa za podjęcie w tej książce bardzo obszernej tematyki. Szczególnie godnym odnotowania jest fakt, iż teolog z Freiburga prezentuje tezy na temat katechez Jana Pawła II oraz jego etyki małżeńskiej i seksualnej, które w kontekście teologii niemieckojęzycznej są bardzo niepopularne. Należy więc pochwalić odwagę młodego, fryburskiego naukowca, który dyskutuje w swej książce z krytycznymi wobec papieskiej teologii ciała stanowiskami takich niemieckich profesorów teologii moralnej, jak m.in. Franz Böckle, Konrad Hilpert, Stephan Goertz czy Eberhard Schockenhoff. Konkludując, wydaje się, iż szczególnie nowatorska i twórcza w recenzowanej monografii jest próba połączenia przesłania wyływającej z katechez papieskich etyki seksualnej z osiągnięciami współczesnych nauk humanistycznych, np. psychologią Jürga Williego i Augusta Vettera lub filozofią Elizabeth Anscombe, które zwłaszcza dla polskiego czytelnika nie są tak dobrze znane.